



Students' Approaches Towards Fiqh Course in Higher Religious Education Institutions

Esma Mumcu^{1,a}, Nazım Bayrakdar^{1,b,*}

¹Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Uşak, Türkiye

*Corresponding Author

ARTICLE INFO

Research Article

Received : 08.05.2024

Accepted : 28.06.2024

Keywords:

Science of religious education

Higher religious education

Fiqh

Fiqh teaching

Students' Approaches

ABSTRACT

Recently, there has been a rapid increase in the number of higher religious education institutions in our country. Most of the students graduating from these institutions are employed in various professional fields within the Presidency of Religious Affairs or the Ministry of National Education in order to meet the religious education needs of the people. Religious education service has sensitivities and difficulties arising from both its own nature and social conditions. For this reason, it is extremely important to provide students with a qualified pre-service education in higher religious education institutions. In this study, fiqh courses, which have a very important place in the curriculum of higher religious education institutions, are discussed. In the research, "What are the students' approaches towards fiqh lessons?" The answer to the question has been sought. The population of the research consists of students enrolled in Afyon Kocatepe University Faculty of Theology and Uşak University Faculty of Islamic Sciences. The sample consists of 387 students studying in the 2nd, 3rd and 4th grades of the said faculties in the 2023/2024 academic year. In this study where quantitative method was used, data were collected by survey technique. SPSS program was used to analyze the data. Independent sample t test was used for pairwise comparisons in normally distributed groups; Mann-Whitney U test was used for pairwise comparisons in non-normally distributed groups and Kruskal-Wallis H test was applied in multiple groups. According to the findings obtained from the research, the average score of the answers given by the students to the items regarding their approaches to the content of the course was $x = 3.86$, while the average score of the answers given to the items regarding the value of the fiqh course in the eyes of the students was $x = 3.96$. In addition, it was determined that there was a moderate and positive (0.666) relationship between the value of the fiqh course in the eyes of the students and their approaches to the content of the fiqh course.

Türk Akademik Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 7(1): 44-52, 2024

Yüksek Din Öğretimi Kurumlarında Öğrencilerin Fıkıh Dersine Yönelik Yaklaşımları

MAKALE BİLGİSİ

Araştırma Makalesi

Geliş : 08.05.2024

Kabul : 28.06.2024

Anahtar Kelimeler:

Din eğitimi bilimi

Yüksek din öğretimi

Fıkıh

Fıkıh öğretimi

Öğrencilerin yaklaşımları

ÖZ

Son dönemde ülkemizdeki yüksek din öğretimi kurumlarının sayısında hızlı bir artış olmuştur. Bu kurumlardan mezun olan öğrencilerin büyük bir kısmı halkın din eğitimi ihtiyacına cevap vermek üzere Diyanet İşleri Başkanlığı ya da Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki çeşitli meslek alanlarında istihdam edilmektedir. Din eğitimi hizmetlerinin hem kendi mahiyetinden hem de toplumsal koşullardan kaynaklanan hassasiyetleri ve zorlukları bulunmaktadır. Bu nedenle yüksek din öğretimi kurumlarında öğrencilere nitelikli bir hizmet öncesi eğitim verilmesi son derece önemlidir. Bu çalışmada, yüksek din öğretimi kurumları müfredatında çok önemli bir yeri olan fıkıh dersleri konu edilmiştir. Araştırmada, 'yüksek din öğretimi kurumlarında öğrencilerin fıkıh derslerine yönelik yaklaşımları nedir?' sorusuna cevap aranmıştır. Araştırmanın evrenini Afyon Kocatepe Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'ne kayıtlı öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklemi ise 2023/2024 öğretim yılında söz konusu fakültelerin 2, 3 ve 4. sınıflarında okumakta olan 387 öğrenci oluşturmaktadır. Nicel yöntemin kullanıldığı bu çalışmada veriler anket tekniği ile toplanmıştır. Verilerin analizi için SPSS programı kullanılmış, normal dağılım gösteren gruplarda ikili karşılaştırmalarda bağımsız örneklem t testi; normal dağılmayan gruplarda ikili karşılaştırmalarda Mann-Whitney U testi ve çoklu gruplarda ise Kruskal-Wallis H testi uygulanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre öğrencilerin dersin içeriğine yönelik yaklaşımları ile ilgili maddelere verdikleri cevapların puan ortalaması $x=3,86$ olurken, fıkıh dersinin öğrenciler nazarındaki değerine ilişkin maddelere verilen cevapların puan ortalaması $x=3,96$ olmuştur. Ayrıca fıkıh dersinin öğrenciler nazarındaki değeri ile fıkıh dersinin içeriğine yönelik yaklaşımları arasında orta düzeyde ve pozitif (0,666) bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

^a mumcuesmaa@gmail.com

^b <https://orcid.org/0000-0002-8676-8971> | nazim.bayrakdar@usak.edu.tr

^c <https://orcid.org/0000-0002-5500-5170>



Giriş

Cumhuriyetin ilanından bu yana üzerinde en çok tartışılan ve karşıt fikirler geliştirilen alanlardan biri ‘din eğitimi’ olmuştur. Çoğunlukla siyasi ve ideolojik yaklaşımların gölgesinde gerçekleştiği¹ için bu tartışmaların meseleye kalıcı çözümler üretmesi pek mümkün olmamıştır. Benzer durum tabi ki yüksek din öğretimi kurumları için de geçerlidir.² Bu kurumlar çok uzunca bir süre varlık mücadelesi verdikleri için varlık gerekçesini oluşturan amaçlara hizmet etme yeterliğine ulaşma meselesine odaklanamamışlardır.

Yüksek din öğretimi kurumlarını, varlık gerekçesini teşkil eden amaçlara hizmet eder hale getirme konusunda akla ilk gelen çözüm öteden beri müfredat güncellemesi yapmak olmuştur. Bu tabi ki yadırganacak bir durum değildir. Yadırganması gereken asıl durum, müfredat güncelleme çalışmalarının bilimsel yaklaşımla değil, kişisel / subjektif görüşlere dayalı şekilde yapılmasıdır. İlahiyat müfredatında hangi derslere hangi ağırlıkta yer verilmesi gerektiğine dair son dönemde yapılan tartışmalar ve bu tartışmaların akabinde alınan bazı kararlar bunu açık şekilde ortaya koymaktadır.

Yüksek din öğretimi kurumları müfredatında ağırlığı yüksek olan derslerden birini, fıkıh alanıyla ilgili olanlar teşkil etmektedir. Bu dersler, İslam dininin günümüz şartlarında hayata nasıl tatbik edilmesi gerektiği konusunda öğrencilere yol göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Fıkıh kelimesine sözlükte “bilmek, anlamak, bir şeyi şuurlu bir şekilde idrak etmek, bir şeyin künhüne vâkıf olmak, kapalı bir şeyin hakikatine nüfuz edebilmek, kendisine hüküm bağlanan gizli bir manaya muttali olmak” gibi anlamlar verilmektedir.³ Kur’ân’da, hadislerde ve ilk dönemlerde fıkıh kelimesi Kur’ân ve hadis kaynaklı dini bilginin ve anlayışın sahibi olmak manasında kullanılmıştır.⁴

Fıkıh kavramı, anlama işinin yüzeysel ve pasif olarak değil, -bir şeyin mahiyetini kavrayıp o şeyi idrak edebilmek için- akli bir faaliyet ve çaba gösterme ile olacağını göstermektedir. Sezgi, öngörü, araştırma ve tefekkür yoluyla yeni bilgilere ulaşmak ve bu bilginin kontrol edilmesi noktasında dirayet sahibi olmak da bu çaba kapsamındadır. Ayrıca fıkıh kavramı, bir kimsenin kavrayış yeteneğindeki üstünlüğe vurgu yapan zekâ (fitnat) kelimesinin anlamını da içinde barındırmaktadır. Öyle ki üstün kavrayış sahibi kimseye fakih denilmektedir.⁵

Kur’ân-ı Kerim’de f-k-h kökünden türeyerek farklı kalıplarda fiil olarak gelen fıkıh kelimesine genelde “bir şeyi iyi ve tam anlamak, kavramak, bir şeyin hakikatini

bilmek ve akletmek” gibi manalar verilmektedir.⁶ Hadislerde fıkıh kelimesi ve türevleri, tek başına kullanıldığında sözlük anlamına uygun olarak “iyi, doğru ve derinlemesine bilgi ve kavrayış” gibi anlamlara gelir.⁷ Fıkıh kelimesi fi’-d-dîn kaydıyla kullanıldığında ise bu derinlemesine kavrayışın din ve Kur’ân üzerine gerçekleştiği anlaşılır.⁸

Ebu Hanife, kişinin yararına ve zararına olan şeyleri bilmesi şeklinde tanımlayarak fıkıh kavramının anlam sahasını oldukça geniş tutmuştur.⁹ Ancak söz konusu kavram tarihi süreçte belli aşamalardan geçmiş, ilimlerin tedvin edilmesiyle de orijinal anlamının dışında gitgide daha özel ve teknik bir anlam kazanmıştır. İslam’ın ilk dönemlerinde dini hükümlerin genel olarak inanç, ibadet ve ahlak olmak üzere üçe ayrıldığı kabul edilir. Dolayısıyla başlangıçta fıkıh kelimesi bu üç hüküm alanında derin kavrayış sahibi olmayı kasteden geniş anlamıyla kullanılmıştır. İlimlerin tedviniyle birlikte ise bu genel hükümler kendi özel alanlarını oluşturmuş; itikâdî hükümler kelâm ilminin, önceden fikh-ı bâtin denilen ahlakî hükümler tasavvuf ilminin ve ameli hükümler de fıkıh ilminin kapsamına girmiştir. Artık fıkıh ilmi, dinin fûrûna (amelî-tatbikî konular) odaklanmaya başlamıştır. Bu konular ibâdât (ibadetler), muâmelât (İslami hukuk sistemi) ve ukûbâtır (cezalar).¹⁰ Bu dönemden sonra yapılan fıkıh tanımlarında itikâdî ve ahlaki hükümler dışarıda tutulmuştur.¹¹ Böylece fıkıh kelimesi, kişinin ameli haklarını ve yükümlülüklerini bilmesi anlamında kullanılmaya başlanmıştır.¹²

Fıkıh bir ilim olarak, bir Müslümanın hayatı boyunca ihtiyaç duyacağı, hayatın içinde olan durumlara/olaylara açıklık getirebilecek dini bilgileri ihtiva eder. Müslümanların pratik hayatta karşılık bulan ameli sorumlulukları, ibadetleri, iktisadi hayatı, diğer insanlarla ve eşya ile ilişkileri fıkıh ilmi tarafından düzenlenmiştir.¹³ Buradan hareketle denebilir ki din bireysel ve toplumsal hayatı düzenleme işlevini büyük ölçüde fıkıh ilmi aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Bu kadar önemli olmasından dolayı her Müslüman asgari düzeyde fikhî bilgileri öğrenmekle yükümlüdür.

Günümüzde fıkıh, temel İslam bilimleri çatısı altında yer alan müstakil bir bilim dalıdır. Bu bilim dalının araştırma sahasını, Müslüman bireyin amellerine dair dini hükümler oluşturmaktadır. Bu hükümlerin öğretime konu edilme süreci ise ayrı bir mesele olup fıkıh biliminin araştırma sahasına girmemektedir. Fıkıh öğretimi faaliyetlerini geçmiş ve bugünüyle araştırmak, fıkıh öğretiminin mahiyetini ve sorunlarını ortaya koyacak

¹İbrahim Turan, “Türkiye’de İlahiyat Eğitimi: İstihdam Alanı-Program İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (37): 59-77, 2017, s. 63.

² Muhammet Mustafa Bayraktar, “Dârü’l-Fünûn’dan Günümüze Türkiye’de İlahiyat/İslami İlimler Fakültelerinin Akademik Yapılanma Sorunu Üzerine Bir İnceleme”, Eskiye Dergisi (47): 437-462, 2022, s. 441.

³ Ömer Nasuhi Bilmen, *Fıkıh İlmi ve İslâm Hukuku Terimleri Sözlüğü*, Hazırlayan: Abdullah Kahraman (Birinci Baskı. İstanbul: Nizamiye Akademi Yayınları, 2016), s. 74.

⁴ Hayreddin Karaman, “Fıkıh”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 13 (İstanbul, 1996), s. 1.

⁵ Talip Türkan, “Fıkıh, Hukuk ve İslâm Hukuku”, Talip Türkan, ed., *İslâm Hukuku El Kitabı* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), s. 29.

⁶ Karaman, 1996, Ön. ver., s. 1.

⁷ Faruk Beşer, “Bir Bilgi Türü Olarak Fıkıh ve Diğer Disiplinlerle İlişkisi”, *Usûl İslâm Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 5 (2006), s. 39.

⁸ Karaman, 1996, Ön. ver., s. 1.

⁹ Saffet Köse, *İslam Hukukuna Giriş* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2015), s. 23.

¹⁰ Osman Keskiöglü, *Fıkıh Tarihi ve İslâm Hukuku* (Ankara: Müftüoğlu Yayınları, 1969), s. 3.

¹¹ Hayrettin Karaman, *Başlangıçtan Zamanımıza Kadar İslâm Hukuk Tarihi* (İstanbul: İrfan Matbaası, 1975), s. 10.

¹² Ahmet Yaman ve Halit Çalış, *İslâm Hukukuna Giriş* (On üçüncü baskı. İstanbul: İFAV Yayınları, 2015), s. 20.

¹³ Emran Çelik, “Medreseler İle İlahiyat Fakültelerinde Fıkıh İlminin Eğitim ve Öğretimi”, *Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslami İlimler (Uluslararası Sempozyum): 29 Haziran - 1 Temmuz 2012*, ed. İsmail Narin (Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2012), Cilt: 1, s. 733-734.

çalışmalar yapmak din eğitimi biliminin araştırma sahasına girmektedir. Zira fıkıh öğretimi, din eğitimi biliminin araştırma sahasını oluşturan din eğitimi gerçekliği içerisinde yer almaktadır. Fıkıh ilminin ele aldığı konular din ile ilişkili olduğuna göre bu konuların öğretime konu edildiği faaliyetler din eğitimi kapsamında demektir.

Fıkıh biliminin konusunu oluşturan meseleler Hz. Peygamber'den bu yana çeşitli eğitim ortamlarında öğretime konu edilmektedir. Dârü'l-Erkam, Hz. Peygamber'in evi, mescitler, camiler, küttâplar, âlimlerin evleri, kitapçı dükkânları, hükümdar sarayları ve medreseler fıkıh öğretimi yapılan mekânlar arasında ilk akla gelenlerdir. Bu mekânların içinde medreseler sadece eğitim amaçlı olarak kurulmalarıyla diğerlerinden ayrılmaktadır. Kuruluşlarından itibaren medreselerde, insanları dini konularda aydınlatacak imam, vaiz ve müftü gibi din görevlilerinin yetiştirilmesi; yönetim ve adalet hizmetlerini yerine getirecek kişilerin yetiştirilmesi gibi amaçlarla eğitim hizmeti verilmiştir. Bu kurumlarda öğretilmesi hedeflenen ilimler arasında fıkıhın ayrı bir yeri ve önemi bulunmaktadır.¹⁴

Cumhuriyetin ilanından sonra medreselerin kapatılmasıyla birlikte örgün eğitim kurumlarında fıkıh öğretimi faaliyeti tabi ki sona ermemiştir. Bu dönemde fıkıh öğretiminin genel eğitim içindeki yeri oldukça azalmıştır. Ancak fıkıh ilminin kapsamına giren bazı konular, mekteplerin müfredatında yer alan bazı derslerde öğretilmeye devam etmiştir. Zira öteden beri din derslerinde ne öğretileceği söz konusu edildiğinde hemen herkesin aklına ilk gelen, fıkıh ilminin kapsamına giren konular olmuştur. Bu durum hadd-i zatında pek de şaşırtıcı değildir. Zira dini hassasiyeti yüksek kişilerin günlük hayatta zihinlerini meşgul eden meselelerin çok büyük bir kısmı fıkıhla ilgilidir.¹⁵

Fıkıh günümüzde imam hatip liseleri ve yüksek din öğretimi kurumlarının müfredatlarında yer alan önemli derslerden biridir. Bu derslerin verimliliği, bireylerin dinin gösterdiği istikamette istikrarlı bir yaşam sürmeleri açısından son derece önemlidir. Özellikle de toplumumuzun karmaşıklaşan yapısı, farklı dinlere, din anlayışlarına ve kültürlere mensup bireylerin birbirleriyle iletişim ve etkileşimlerinin artmış olması, bireylerin sürekli bilgi ve uyarıcı bombardımanı altında olmaları gibi gerçeklikler göz önüne alınırsa fıkıh öğretiminin verimliliğinin önemi daha iyi anlaşılabilir. Günümüz şartlarında Müslümanların belirli sayıdaki farzları, vacipleri, sünnetleri, helal ve haramları bilmelerinin istikamet üzere yaşamaları için yeterli olmayacağı açık bir gerçektir. Mevcut şartlar her Müslümanın birer fakih olmasa da fakih gibi derin kavrayışa sahip kişiler olmalarını gerekli kılmaktadır. Zira hayatın yoğunluğu ve karmaşıklığı içerisinde Müslümanlar her gün belki yüzlerce farklı durumla karşı karşıya kalabilmektedirler. Onların, içerisinde bulundukları duruma Müslümana yakışır tepkiler vermeleri, İslam dininin ortaya koyduğu esasları bilmelerinin yanı sıra zihinsel becerilerinin gelişmiş olmasını da gerekli kılmaktadır. Hal böyle iken fıkıh öğretiminin, bazı amellere ait hükümleri ezberletmekten ibaret bir süreç olarak görülmesi son derece yanlıştır.

Müslüman bireyin hayatına ışık olacak ve yön verecek

dini bilgiyi üretme sorumluluğunu yüklenmiş bilim dallarının başında fıkıh gelmektedir. Bu nedenle yaşanan hayattan kopuk / soyutlanmış bir fıkıh öğretimi düşünülemez. Müslümanın günlük hayatta karşı karşıya kaldığı sorunların fıkıh öğretimi sürecinde mutlaka ele alınması gerekmektedir. Fıkıh derslerinde bu sorunları görmezden gelip gerçek hayatta karşılığı bulunmayan ya da karşılaşılma ihtimali oldukça düşük olan meselelere odaklanmanın pratikte bir faydası olmayacağını; bu yaklaşımın öğrencilerin söz konusu derslere yönelik tutumlarını olumsuz etkileyebileceğini belirtmek gerekir.

Halkı din konusunda aydınlatma görevi üstlenecek din görevlileri ile din dersi öğretmenleri yüksek din öğretimi kurumlarında yetişmektedir. Böylesine önemli ve hassas bir görevi üstlenecek kişilerin fıkıh ilmi konusunda donanımlı olmaları son derece önemlidir. Zira öğrendiği dini bilgiyi günlük hayatında doğru şekilde kullanamayan, bu bilgileri kullanarak hayatta karşılaştığı problemlere isabetli çözümler üretemeyen kişilerin halkı din konusunda aydınlatma sorumluluğunu etkin şekilde yerine getirmeleri beklenmez. Hal böyle iken yüksek din öğretimi kurumlarında okutulan fıkıh dersleri bugüne kadar din eğitimi bilimcilerinin ilgi alanına nedense pek girmemiştir. Yüksek din öğretimi kurumları müfredatı içerisinde hangi alana ait derslerin ağırlığının ne olması gerektiği ekseninde yapılan tartışmalar elbette kıymetlidir. Ancak mevcut derslerin verimlilik durumunu, amacına ne ölçüde ulaştığını, içeriğinin ihtiyaca ne ölçüde cevap verdiğini, öğrencilerin bu derslere yönelik tutum ve yaklaşımlarının ne olduğunu araştırmak ve elde edilen sonuçlar ışığında gerekli düzenlemeleri yapmak bundan daha kıymetlidir. Zira verimli şekilde işlenmeyen bir dersin müfredattaki ağırlığını arttırmanın sağlıklı bir çözüm olmadığı, akl-ı selim sahibi herkesin kabul edeceği bir gerçektir.

Bu çalışmanın konusu, yüksek din öğretimi kurumlarında okutulan fıkıh dersleridir. Araştırmada, 'yüksek din öğretimi kurumlarında öğrencilerin fıkıh derslerine yönelik yaklaşımları nedir?' sorusuna cevap aranmıştır. Araştırmada cevabı aranan alt sorular ise şunlar olmuştur: 1. Öğrencilerin fıkıh derslerinin önemine ve gerekliliğine ilişkin yaklaşımları nedir? 2. Öğrencilerin fıkıh derslerinin içeriğine ilişkin yaklaşımları nedir? 3. Öğrencilerin fıkıh derslerinin önemine/gerekliliğine ilişkin yaklaşımları ile fıkıh derslerinin içeriğine ilişkin yaklaşımları arasında korelasyon var mıdır?

İlgili literatürde, yüksek din öğretimi kurumlarında öğrencilerin çeşitli derslere yönelik yaklaşımlarını konu edinen çok sayıda araştırma bulunmasına rağmen fıkıh derslerine yönelik yaklaşımlarını konu edinen herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu durum, yapılan araştırmanın özgünlüğünü ve önemini göstermektedir.

Yöntem

Bu araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniği kullanılmıştır. Anket formunda fıkıh dersinin öğrenciler nazarındaki değerine yönelik 6; öğrencilerin fıkıh dersinin içeriğine ilişkin yaklaşımlarına yönelik ise 5 olmak üzere toplam 11 maddeye yer verilmiştir. Anket formu 5'li likert tipi olarak yapılandırılmıştır.

¹⁴Zeki Salih Zengin, "İslam Din Eğitiminin Tarihsel Gelişimi: İslam'da Eğitim ve Öğretim", Din Eğitimi El Kitabı (Ankara: Grafiker Yayınları, 2021), s. 17-28.

¹⁵ Ahmet Yaman, "İlahiyat Fakültelerinde Uygulanan Ders Programları Yeterli mi? İslâm Hukuku Dersleri Özelinde Bir Değerlendirme", Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi 2 (1): 65-80, 2009, s. 66.

Anket formundaki maddeler hazırlanırken uzman görüşlerine başvurulmuştur. Deneme uygulaması tamamlandıktan ve gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra anket formuna son hali verilmiş ve etik kurul onayı için Uşak Üniversitesi'ne gerekli müracaatlar yapılmıştır. Etik kurul onayı¹⁶ alındıktan sonra anket uygulama süreci başlatılmıştır.

Araştırmanın evrenini Afyon Kocatepe Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesine kayıtlı öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklemini ise 2023/2024 öğretim yılında söz konusu fakültelerin 2, 3 ve 4. sınıflarında okumakta olan 387 öğrenci oluşturmaktadır. Örnekleme hangi öğrencilerin dâhil edileceği, tesadüfi örnekleme metoduyla belirlenmiştir.

Anket maddelerine verilen cevapların Cronbach-Alpha güvenilirlik testi yapılmış ve bu maddelerin güvenilirliği konusunda bir problem olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Fıkıh dersinin öğrenciler nazarındaki değerine dair maddelere verilen cevapların güvenilirlik katsayısının yüksek derecede ($\alpha=0,824$), dersin içeriğine dair maddelere verilen cevapların güvenilirlik katsayısının orta derecede ($\alpha=0,700$) güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

Anket maddelerine verilen cevaplara ait ortalama puanlar değerlendirilirken esas alınan ölçütler Çizelge 1'de gösterilmiştir.¹⁷

Verilerin Analizi

Anket uygulaması 2023-2024 öğretim yılı güz yarıyılında bizzat araştırmacı tarafından ilgili fakülteler ziyaret edilmek suretiyle gerçekleştirilmiştir. Çalışmada toplanan veriler IBM SPSS istatistik programı kullanılarak, cinsiyet, yaş ve sınıf düzeyi bazında frekans dağılımına göre analiz edilmiştir. Fıkıh dersinin öğrenciler nazarındaki değerine ve fıkıh dersinin içeriğine ilişkin maddeler arasında olumlu durum bildirenler “Kesinlikle Katılmıyorum” (1), “Büyük Ölçüde Katılmıyorum” (2),

“Kararsızım” (3), “Büyük Ölçüde Katılıyorum” (4), “Tamamen Katılıyorum” (5) şeklinde kodlanmış ve SPSS programına girilmiştir. Olumsuz durum bildiren anket maddelerine verilen cevaplar için ise tersten kodlama yapılmıştır. Öğrencilerin anket maddelerine verdikleri yanıtların toplam puanları ve puan ortalamaları hesaplanmıştır. Bu puanlar dikkate alınarak veriler analiz edilmiştir. Puan ortalamaları arasında bağımsız değişkenlere göre anlamlı farklılaşma olup olmadığı yoklanmıştır. Normal dağılım gösteren gruplarda ikili karşılaştırmalarda bağımsız örneklem t testi; normal dağılmayan gruplarda ikili karşılaştırmalarda Mann-Whitney U testi ve çoklu gruplarda ise Kruskal-Wallis H testi uygulanmıştır. Son olarak fıkıh dersinin öğrenciler nazarındaki değeri ile öğrencilerin fıkıh dersinin içeriğine ilişkin yaklaşımları arasındaki ilişkiyi tespit etmek üzere korelasyon analizi yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen istatistiksel veriler tablolarda gösterilerek yorumlanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde araştırmaya katılan öğrencilerin anket formundaki maddelere verdikleri cevaplara ait istatistiki veriler ortaya konulmuş ve yorumlanmıştır.

Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet, yaş ve sınıf düzeyi bakımından dağılımları Çizelge 2'de verilmiştir.

Tabloda görüleceği üzere araştırmaya katılan 387 öğrencinin 285'i kadın, 102'si erkektir. Sayılar arasındaki farkın büyük olması, örnekleme oluşturan fakültelerde kadın öğrencilerin sayısının erkeklerden önemli ölçüde fazla olmasından kaynaklanmıştır. Öğrencilerin 99'u 2.sınıf, 147'si 3.sınıf ve 141'i 4.sınıfta okumaktadır. Tabloda ayrıca öğrencilerin 346'sının 18-25 yaş aralığında, 41'inin ise 25 yaş ve üzerinde olduğu görülmektedir.

Çizelge 1. 5'li Likert Ölçeği İçin Yorum Ölçütü

Table 1. Interpretation criteria for 5-point Likert-type scale

İfadeler	Değer	Sınırlar	Düzye
Kesinlikle Katılmıyorum	1	1,00 - 1,80	Çok Düşük
Büyük Ölçüde Katılmıyorum	2	1,81 - 2,60	Düşük
Kararsızım	3	2,61 - 3,40	Orta
Büyük Ölçüde Katılıyorum	4	3,41 - 4,20	Yüksek
Tamamen Katılıyorum	5	4,21 - 5,00	Çok Yüksek

Çizelge 2. Katılımcıların Cinsiyet, Yaş ve Sınıf Bakımından İstatistikleri

Table 2. Distribution of participants by gender, age and grade level

		N	n%
Cinsiyet	Kadın	285	73,6
	Erkek	102	26,4
Sınıf	2.sınıf	99	25,6
	3.sınıf	147	38,0
	4.sınıf	141	36,4
Yaş	18-25 yaş arası	346	89,4
	25 yaş üzeri	41	10,6
	Toplam	387	100,0

¹⁶ Uşak Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 18/12/2023 tarih ve 181446 sayılı yazısı.

¹⁷ Nezih Önal-Nagihan Tanık Önal, “İngilizce Mobil Öğrenme Tutum Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7(1) 283–289, 2019, s. 285.

Çizelge 3. Fıkıh Dersinin Öğrenciler Nazarındaki Değeri

Table 3. The value of Fiqh course in the eyes of students

	1	2	3	4	5	Ort.	St. sapma
1.Fıkıh dersleri benim için genellikle sıkıcı geçer.	154 %39,8	92 %23,8	73 %18,9	33 %8,5	35 %9,0	3,77	1,30
2.Fıkıh dersinin olduğu günlerde kendimi gergin/huzursuz hissedirim.	210 %55,3	91 %23,5	43 %11,1	20 %5,2	23 %5,9	4,15	1,17
3.Devam zorunluluğum olmasaydı fıkıh derslerine girmezdim.	226 %58,4	72 %18,6	46 %11,9	16 %4,1	27 %7,0	4,17	1,21
4.Fıkıh derslerinde işlenen konuları ciddiye almamın tek sebebi vize ve final sınavlarında geçer not almaktır.	234 %60,5	79 %20,4	27 %7,0	20 %5,2	27 %7,0	4,22	1,21
5.Fıkıh dersinin fakültede aldığım en önemli/gerekli derslerden biri olduğuna inanırım.	19 %4,9	15 %3,9	42 %10,9	89 %23,0	222 %57,4	4,24	1,11
6.Fıkıh derslerinin haftalık ders saati sayısının artırılması gerektiğini düşünüyorum. ¹⁸	68 %17,6	46 %11,9	115 %29,7	58 %15,0	100 %25,8	3,20	1,40

1: Kesinlikle Katılmıyorum; 2: Büyük Ölçüde Katılmıyorum; 3: Kararsızım; 4: Büyük Ölçüde Katılıyorum; 5: Tamamen Katılıyorum

Öğrencilerin Fıkıh Dersinin Değerine Yönelik Yaklaşımları

Fıkıh dersinin öğrenciler nazarındaki değerini ortaya koymak üzere toplam 6 anket maddesi yöneltilmiştir. Bu maddelere ilişkin istatistiki veriler Çizelge 3’de gösterilmiştir.

Tabloya bakıldığında, katılma eğiliminin en yüksek gerçekleştiği anket maddesinin, “Fıkıh dersinin fakültede aldığım en önemli/gerekli derslerden biri olduğuna inanırım” olduğu dikkat çekmektedir. Söz konusu maddeye tamamen ve büyük ölçüde katıldığını belirten öğrencilerin toplam oranının %80’i aştığı dikkat çekmektedir. Bu oldukça olumlu bir durum olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte fıkıh dersinin haftalık ders saati sayısının artırılması gerektiği düşüncesine katılma eğilimi gösteren öğrencilerin toplam oranının %41’in altında kalması ilginç bir durumdur. Anlaşılan o ki öğrenciler fıkıh derslerini çok önemli görseler de bu derslerin haftalık ders saati sayısını yeterli görmekteydiler. İlahiyat müfredatında fıkıh derslerinin ağırlığının ne olması gerektiğine yönelik tartışmaların sağlıklı bir zeminde yürütülmesi açısından bu verinin oldukça kıymetli olduğu değerlendirilmektedir.

Tablodaki veriler, öğrencilerin en düşük katılma eğilimi gösterdikleri anket maddesinin, “Fıkıh derslerinde işlenen konuları ciddiye almamın tek sebebi vize ve final sınavlarında geçer not almaktır” olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin %80’den fazlası söz konusu düşünceye yönelik olumsuz görüş bildirmişlerdir. Bu veriler öğrencilerin, fıkıh dersinde öğretime konu edilen içeriği öğrenmelerinin sınav başarısından çok daha önemli getirileri olacağı gerçeğinin farkında olduklarını göstermesi bakımından önemlidir. Diğer yandan “Fıkıh dersleri benim için genellikle sıkıcı geçer” düşüncesine kesinlikle ve büyük ölçüde katılmadığını belirten öğrencilerin toplam oranının %63’te kalması da üzerinde dikkatle durulması gereken bir durumdur. Zira söz konusu veriler öğrencilerin 1/3’ten fazlasının fıkıh derslerinden yeterli doyumunu almadıklarına işaret etmektedir. Fıkıh dersine giren öğretim elemanlarının, öğrencilere yönelik yaklaşımları ile ders işlerken kullandıkları yöntemlerin araştırılması halinde bu soruna kaynaklık eden faktörlere

dair sağlıklı değerlendirmeler yapılabilir.

Devam zorunluluğu olmasaydı da fıkıh derslerine girmeyi kesinlikle ihmal etmeyeceğini belirten öğrencilerin oranının %80’in altında kalmış olması da üzerinde durulması gereken bir başka veridir. Buradaki sorun öğrencilerin sorumluluk bilinçlerindeki eksiklikten kaynaklanmış olabileceği gibi derse giren öğretim elemanından da kaynaklanmış olabilir. Derse sınav endeksli bakan ve kendileri derslere bizzat katılmasalar dahi düzenli olarak katılan arkadaşlarının tuttuğu ders notlarını ezberleyerek sınavlardan geçer not alacaklarına kanaat getiren öğrenciler her eğitim kurumu gibi yüksek din öğretimi kurumlarında da bulunabilir. Bu durum karşısında öğretim elemanlarının yapmaları gereken, ders işleme ve ölçme değerlendirme yaklaşımlarını, derslerine düzenli olarak katılan öğrenciler lehine sonuçlar doğuracak şekilde yeniden gözden geçirmektir.

Tablodaki verilere genel olarak bakıldığında öğrencilerin fıkıh derslerini oldukça önemsedikleri söylenebilir. Ancak bu durumun söz konusu derslerde öğrenciler açısından her şeyin yolunda gittiği anlamına gelmediğini de belirtmek gerekir. Zira öğrencilerin önemli bir kısmının fıkıh derslerinden yeterince doyum almadıkları anlaşılmaktadır. Yapılacak yeni bilimsel çalışmalarla bu duruma yol açan faktörlerin neler olduğu tespit edilebilir.

Fıkıh dersinin öğrenciler nazarındaki değerine dair anket maddelerine verilen cevapların bağımsız değişkenlere göre farklılaşma durumunu tespit etmek üzere bir dizi istatistiki işlem gerçekleştirilmiştir. Bu işlemler sonucunda söz konusu anket maddelerine verilen cevaplara ait puan ortalamaları arasında cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma olmadığı; yaş gruplarına ve sınıf düzeyine göre ise anlamlı farklılaşma olduğu tespit edilmiştir. Buna ilişkin veriler Çizelge 4 ve 5’te gösterilmiştir.

Tabloda, fıkıh dersinin öğrenciler nazarındaki değerine ilişkin anket maddelerine verilen cevaplar arasında yaş gruplarına göre anlamlı farklılaşma bulunduğu görülmektedir ($U=4704,000; p<0,05$). 26 yaş ve üstü öğrencilerin puan ortalamaları, 18-25 yaş arası öğrencilerden anlamlı olarak daha yüksektir.

¹⁸ Bu tabloda yer alan anket maddelerinden ilk dördüne verilen cevaplar tersten kodlama yapılarak işleme alınmıştır. Bu nedenle söz konusu maddelere ait puan ortalamalarının yüksek olması, öğrencilerin bu maddelerde belirtilen görüşe katılma eğilimlerinin düşük olduğunu göstermektedir.

Çizelge 4. Yaş Gruplarına Göre Öğrencilerin Fıkıh Dersinin Değerine Yönelik Yaklaşımlarının Karşılaştırılması

Table 4. Comparison of the Value of Fiqh Course in the Perspective of Students According to Age Groups

	Yaş Kategorisi	n	Ort. Sıra	Sıralar Top.	U	P
Öğrencilerin fıkıh dersinin değerine yönelik yaklaşımları	18-25 yaş arası	346	187,10	64735,00	4704,000	<,001* ¹⁹
	26 yaş ve üstü	41	252,27	10343,00		

Çizelge 5. Sınıf Düzeylerine Göre Öğrencilerin Fıkıh Dersinin Değerine Yönelik Yaklaşımlarının Karşılaştırılması

Table 5. Comparison of the Value of Fiqh Course in the Perspective of Students According to Grade Level

	Sınıf	n	Ort.Sıra	Kruskal-Wallis H	Sd	p	Fark
Öğrencilerin fıkıh dersinin değerine yönelik yaklaşımları	2.Sınıf	99	198,62	24,207	2	<,001	2,3>4
	3.Sınıf	147	223,93				
	4.Sınıf	141	159,56				

Çizelge 6. Öğrencilerin Fıkıh Derslerinin İçeriğine Yönelik Yaklaşımları

Table 6. Students' Approaches Towards the Content of Fiqh Course

	1	2	3	4	5	Ort.	St sapma
1.Fıkıh derslerinde dini yaşantının sadece şekilsel boyutu ön plana çıkarılmaktadır.	82 %21,2	77 %19,9	123 %31,8	46 %11,9	59 %15,2	3,20	1,32
2.İslam, fıkıh derslerinde öğretilenlerden ibaret bir din olsaydı, bir Müslüman olarak bundan hoşnut olmazdım.	102 %26,4	64 %16,5	93 %24,0	54 %14,0	74 %19,1	3,17	1,45
3.Fıkıh derslerinde öğretilen konuları ilgi çekici bulurum.	14 %3,6	10 %2,6	41 %10,6	71 %18,3	251 %64,9	4,38	1,02
4.Fıkıh derslerinde öğretilen konuların ve gündeme getirilen meselelerin günümüz şartlarında bir değer ifade ettiğini sanmıyorum.	273 %62,8	76 %19,6	35 %9,0	20 %5,2	13 %3,4	4,33	1,06
5.Fıkıh derslerinde işlenen konuların bana sağlayacağı faydaların farkındayım.	15 %3,9	18 %4,7	47 %12,1	86 %22,2	221 %57,1	4,24	1,08

1: Kesinlikle Katılmıyorum; 2: Büyük Ölçüde Katılmıyorum; 3: Kararsızım; 4: Büyük Ölçüde Katılıyorum; 5: Tamamen Katılıyorum

Bu veriler, yaşı daha yüksek öğrencilerin fıkıh derslerine daha fazla önem verdiklerini göstermektedir. Sonucun bu şekilde çıkmasında özellikle genç nesillerin çeşitli faktörlerin etkisi altında kalarak yozlaştırılmış bir özgürlük anlayışını benimsemelerinin ve buna bağlı olarak da davranışlarına / tercihlerine sınır getiren unsurlara soğuk bakma eğiliminde olmalarının etkili olabileceği değerlendirilmektedir. Zira fıkıh derslerinde öğrencilere amellere ait dini hükümler öğretilerek onların günlük hayatlarında neleri yapıp nelerden uzak durmaları gerektiği konusunda yol gösterilmektedir.

Tabloda, fıkıh dersinin öğrenciler nazarındaki değerine ilişkin anket maddelerine verilen cevaplar arasında sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılaşma bulunduğu görülmektedir ($H(2)=24,207; p<0,05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Test sonucunda 2 ve 3.sınıf öğrencilerine ait puanların, 4.sınıf öğrencilerine ait puanlardan anlamlı olarak daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu veriler 2 ve 3. sınıf öğrencilerinin fıkıh dersine 4. sınıf öğrencilerinden daha çok önem verdiklerini göstermektedir. Sonucun bu şekilde çıkması konusunda fakülteler arasındaki farklı uygulamalara bakarak şu yorumlar yapılabilir: Bazı öğrencilerin 4. sınıfa geldiklerinde fıkıh dersleri ile olan ilişkisinin bitmesinin, bu dersleri hafızalarında kaldığı kadarıyla değerlendirmelerine neden olabileceği düşünülmektedir. Fıkıh derslerinin 4. sınıflar nazarında

daha az önemli olması, bu derslerin onların zihinlerinde olumsuz bazı çağrışımlar yaptığı şeklinde değerlendirilebilir. Fakültenin her dönemde bu dersi alan öğrenciler açısından da derse giren öğretim elemanlarının farklı olmasının bu konuda etkisi olabileceği değerlendirilmektedir. Ayrıca öğrencilerle yapılan görüşmelerde son sınıfta okutulan fıkıh derslerinde, önceki yıllarda zaten işlenmiş olan bazı konulara yer verilmesinin de söz konusu sonuçta etkili olan faktörlerden biri olabileceği anlaşılmıştır. Durum gerçekten öğrencilerin belirttiği gibiyse fıkıh derslerinin içeriğinin, bu derslere giren öğretim elemanları tarafından müzakere edilerek yeniden gözden geçirilmesi yerinde olacaktır.

Öğrencilerin Fıkıh Derslerinin İçeriğine Yönelik Yaklaşımları

Öğrencilerin fıkıh derslerinin içeriğine yönelik yaklaşımlarını tespit etmek üzere onlara toplam 5 anket maddesi yöneltilmiştir. Bu maddelere verilen cevaplara ait istatistiki veriler Çizelge 6'da gösterilmiştir.²⁰

Tabloya bakıldığında, fıkıh derslerinde dinin şekilsel boyutunun ön plana çıkarıldığı görüşünü reddetme eğiliminde olan öğrencilerin oranının %41,1'de kaldığı görülmektedir. Söz konusu anket maddesine katılma yönünde görüş bildiren öğrencilerin toplam oranı %27,1 olurken kararsızların oranı %31,8 olmuştur. Bu veriler, amellerin dini hükümlerini tespit etme sürecinde niyet, maksat, değer, maslahat, hikmet gibi bilişsel ve duyuşsal

¹⁹ $p<0,05$ düzeyinde anlamlıdır.

²⁰ Bu tabloda yer alan ilk iki anket maddesine verilen cevaplar tersten kodlanarak işleme alınmıştır. O nedenle ortalamalardaki yüksek puanlar, öğrencilerin anket maddesinde yer alan ifadeye kesinlikle/büyük ölçüde katılmadıklarını göstermektedir.

yönü ağır basan unsurlara fıkıh derslerinde yeterince vurgu yapılmamış olabileceğini akla getirmektedir. “İslam, fıkıh derslerinde öğretilenlerden ibaret bir din olsaydı, bir Müslüman olarak bundan hoşnut olmazdım” görüşünü reddetme eğiliminde olan öğrencilerin toplam oranının %43’ün altında gerçekleşmiş olması bu ihtimali güçlendirmektedir. Oysaki amellere ait hükümler bir sonuçtur. Bu hükümlerin arka planında derin bir mana, duygu, inanç ve değer dünyası bulunmaktadır. Dini hükümlerin dayandığı mananın, maksadın, inanç ve değerler dünyasının öğrencilere fark ettirilmesi son derece önemlidir. Zira bu farkındalık onların günlük hayatta alacakları kararların isabet oranını önemli ölçüde arttıracaktır.

Tabloda, fıkıh derslerinde işlenen konuları öğrenmesinin kendisine sağlayacağı faydaların farkında olduğunu belirten öğrencilerin oranının %80’in altında kalmış olması dikkate değer bir veridir. Bu veri, fıkıh derslerine giren bazı hocaların öğrencileri derse motive etme meselesini yeterince ciddiye almamış olabileceklerini akla getirmektedir. Zira öğretim elemanları her dersin başında, derste işleyecekleri konunun önemini öğrenciler tarafından fark edilmesi için gerekli tedbirleri almış olsalar, öğrenciler fıkıh derslerinin kendilerine sağlayacağı faydalar konusunda bu ölçüde kafa karışıklığı yaşamayabilirlerdi.

“Fıkıh derslerinde öğretilen konuların ve gündeme getirilen meselelerin günümüz şartlarında bir değer ifade ettiğini sanmıyorum” görüşünü öğrencilerin %80’den fazlasının reddetme eğiliminde olmaları önemlidir. Bu veri, fıkıh derslerinde konuların günlük hayatla, hayatın gerçekleriyle bağ kurularak işlendiğine işaret etmektedir. Fıkıh derslerinde öğretilen konuları ilgi çekici bulduğunu belirten öğrencilerin toplam oranının %80’in üzerinde olması da bu düşüncüyü desteklemektedir.

Öğrencilerin fıkıh derslerinin içeriğine ilişkin yaklaşımlarına dair anket maddelerine verdikleri cevapların bağımsız değişkenlere göre farklılaşma durumunu tespit etmek üzere bir dizi istatistikî işlem gerçekleştirilmiştir. Bu işlemler sonucunda söz konusu anket maddelerine verilen cevaplara ait puan ortalamaları arasında cinsiyet ve yaş değişkenlerine göre anlamlı farklılaşma olmadığı; sınıf düzeyine göre ise anlamlı

farklılaşma olduğu tespit edilmiştir. Buna ilişkin veriler Çizelge 7’de gösterilmiştir.

Tabloda görüldüğü üzere öğrencilerin fıkıh dersinin içeriğine yönelik yaklaşımları sınıf düzeylerine göre anlamlı farklılık göstermiştir ($H(2)=13,322; p<0,05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Test sonucunda anlamlı farklılaşmanın 3. sınıf öğrencileri ile 2 ve 4. sınıf öğrencileri arasında olduğu görülmüştür. Buna göre 3.sınıf öğrencilerine ait puanlar, 2 ve 4.sınıf öğrencilerine ait puanlardan anlamlı olarak daha yüksektir. Bu durum 3. Sınıflarda okutulan fıkıh derslerinin içeriğinin öğrencilerin daha çok ilgisini çektiği şeklinde yorumlanabilir. Bununla birlikte farklı sınıf düzeylerinde fıkıh derslerine farklı hocaların girmesi de söz konusu farkın oluşmasında önemli etkenlerden biri olabilir. Zira içerik ne kadar ilgi çekici olursa olsun, içeriğin işlenme biçiminde sorunlar varsa, yani içerik hayatın gerçekleriyle ve öğrencilerin hayatıyla ilişkisi kurulmadan öğretime konu ediliyorsa, öğrenciler nazarında pek bir kıymet ifade etmeyecektir.

Öğrencilerin Fıkıh Dersinin Değerine Yönelik Yaklaşımları ile Fıkıh Dersinin İçeriğine Yönelik Yaklaşımları Arasındaki İlişki

Fıkıh dersinin öğrenciler nazarındaki değeri ile öğrencilerin fıkıh dersinin içeriğine yönelik yaklaşımları arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla Pearson korelasyon analizi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 8’de gösterilmiştir.

Tabloya göre fıkıh dersinin içeriği ve öğrencilerin fıkıh dersinin önemine yönelik yaklaşımları arasında orta düzeyde pozitif ($r=0,666$) ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuçlara göre, katılımcıların fıkıh dersinin içeriğine verdikleri puanlar ve öğrencilerin fıkıh dersinin önemine yönelik yaklaşımlarının puanları anlamlı olarak birlikte artmaktadır. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans %44,35’tir. Yani öğrencilerin fıkıh dersine yönelik yaklaşımlarının %44,35’i dersin içeriğinden kaynaklanıyor olabilir. Anlaşılan o ki öğrencilerin fıkıh derslerine yönelik olumlu tutum geliştirmelerinde ve bu derslerden verim almalarında, ders içeriklerine yönelik yaklaşımlarının önemli rolü vardır.

Çizelge 7. Öğrencilerin Fıkıh Derslerinin İçeriğine Yönelik Yaklaşımlarının Sınıf Düzeyine Göre Karşılaştırılması

Table 7. Comparison of Students' Approaches Towards the Content of Fiqh Course According to Grade Level

	Sınıf	n	Ort. Sıra	Kruskal-Wallis H	Sd	p	Fark
Öğrencilerin fıkıh dersinin içeriğine yönelik yaklaşımları	2.Sınıf	99	184,33				
	3.Sınıf	147	219,89	13,322	2	,001	3>2,4
	4.Sınıf	141	173,80				

Çizelge 8. Fıkıh Dersinin Öğrenciler Nazarındaki Değeri İle Öğrencilerin Fıkıh Dersinin İçeriğine Yönelik Yaklaşımları Arasındaki İlişkinin Analizi

Table 8. Analysis of the Relationship Between the Value Students Give to Fiqh Course and Their Approaches Towards the Content of Fiqh Course

		İ	ÖY
Fıkıh dersinin içeriği (İ)	Pearson r	1	0,666
	P		<,001*
Öğrencilerin fıkıh dersinin önemine yönelik yaklaşımları (ÖY)	Pearson r		1

* Korelasyon $p<0,05$ düzeyinde anlamlıdır.

Hayattan kopuk bir fıkıh dersinin öğrenciler nezdinde bir değer ifade etmediği; öğrencilerin söz konusu derslere hayatla olan bağının gücü nispetinde değer verdikleri apaçık ortadadır. Bu durum öğretim elemanlarının ders içeriklerini belirlerken öğrencilerin ilgi, beklenti ve ihtiyaçlarını gözlemelerinin ve belirledikleri içeriği öğrencilerin hayatıyla ve hayatın gerçekleriyle ilişkilendirerek işlemlerinin önemini göstermektedir.

Sonuç

Fıkıh, İslam'ın ana kaynaklarını referans alarak Müslümanların dini-ameli sorumluluklarının neler olduğunu icthâd yöntemi ile tespit etmeye çalışan normatif bir ilim dalıdır. Bu ilmin sahasına giren konuların öğretimine İslâm'ın ilk dönemlerinden beri önem verilmiştir. O kadar ki helal ve haramları ihtiva ettiği için fıkıh ilmi en şerefli ve en üstün ilim olarak tavsif edilmiştir.²¹ İslam eğitim tarihinde çok önemli bir yeri olan medreselerde fıkıh öğretimine ağırlık verilmesi bu anlayışın bir sonucudur.

Fıkıh öğretimine, medreselerin kapatılmasından sonra da devam edilmiştir. Fıkıh dersleri, günümüzde farklı adlarla eğitim hizmeti veren yüksek din öğretimi kurumlarının müfredatında da önemli bir yere sahiptir. Bu derslerin verimliliği, öğrencilerin mesleki gelişimleri açısından oldukça önemlidir. Zira bu kurumlardan mezun olan öğrencilerin istihdam alanlarının çoğu din eğitimi hizmetleriyle ilgili olup fıkıh ilminin iyi düzeyde öğrenilmiş olmasını gerektirmektedir.

Öğrencilerin yüksek din öğretimi kurumlarında almakta oldukları fıkıh dersine yönelik yaklaşımlarının ne olduğunun tespit edilmeye çalışıldığı bu çalışmada, fıkıh derslerinin öğrenciler nezdinde oldukça önemli bir yere sahip olduğu görülmüştür. Hatta öğrencilerin büyük çoğunluğu (%80), fıkıh derslerini fakültede aldıkları en önemli dersler arasında kabul etmektedirler. Ancak öğrencilerin fıkıh derslerini en önemli dersler arasında görmeleri, bu derslerin haftalık ders saati sayısının artmasına sıcak baktıkları anlamına gelmemektedir. Nitekim öğrencilerin %72'si, fıkıh derslerinin haftalık ders saati sayısının artırılması gerektiği düşüncesine olumlu yaklaşmamıştır. Bu sonuç, yüksek din öğretimi kurumları müfredatında fıkıh derslerinin ağırlığının ne olması gerektiği yönündeki tartışmalara öğrenci penceresinden bir bakış açısı sunmaktadır.

Öğrencilerin çok büyük bir kısmı (%80) fıkıh derslerini önemli ve gerekli bulsa da, söz konusu dersleri sıkıcı bulan, devam zorunluluğu olmasa bu derslere katılmayacağını belirten ve bu konularda kararsız görüş belirten öğrencilerin oranı da azımsanmayacak düzeydedir. Bu veriler, öğrencilerin önemli bir kısmının (%25) fıkıh derslerinden yeterli doyumunu almadıklarını göstermektedir.

Araştırmada ulaşılan bir diğer dikkat çekici sonuç, fıkıh derslerinin içerikleri ile ilgili öğrencilerin 1/3'ünün olumsuz görüş bildirmiş olmasıdır. Araştırmaya katılan öğrencilerin üçte birlik kısmı İslam dini, fıkıh derslerinde işlenen konulardan ibaret olsaydı, bundan hoşnut olmayacaklarını belirtmişlerdir. Aynı şekilde öğrencilerin 1/4'ünden fazlası bu derslerde dini yaşantının sadece

şekilsel boyutunun ön olana çıkarıldığını belirtmişlerdir. Bu sonuç, fıkhi hükümler ya da icthadlar öğretime konu edilirken bunların arka planında yer alan maksatların, maslahatların ve hikmetlerin mutlaka ön plana çıkarılması gerektiğini göstermektedir.

Araştırmada ulaşılan bir diğer önemli sonuç ise öğrencilerin fıkıh derslerinin içeriğine yönelik yaklaşımları ile fıkıh derslerinin önemine yönelik yaklaşımları arasında pozitif yönde bir ilişkinin olmasıdır. Bu sonuç, fıkıh derslerinde işlenen konuların hayatın gerçekleriyle, öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve beklentileriyle örtüşmesinin önemini göstermektedir.

Araştırma sonuçlarından hareketle bazı öneriler ortaya konabilir:

- Fıkıh derslerinin içeriğinin güncel sorunlar ve ihtiyaçlar dikkate alınarak gözden geçirilmesi yerinde olacaktır.
- Öğretim elemanlarının fıkıh ders konularının öğrencilerin hayatıyla ve hayatın gerçekleriyle ilişkilendirerek işlemeye daha fazla dikkat göstermeleri uygun olacaktır.
- Fıkıh derslerinde amellere ait dini hükümlerin dayandığı arka planın (inanç, anlayış, değer, maksat vb.) öğrenciler tarafından görülmesinin sağlanması uygun olacaktır.
- Fıkıh derslerinin, hazır bilgi kalıplarını öğrencilere aktarıp ezberletme yerine, öğrencilerin düşünme becerilerinin gelişmesine de katkı sağlayacak şekilde işlenmesine ağırlık verilebilir.
- Öğrencilerin öğrendiklerini hayata aktarma ve yeni durumlara uyarlama yetisini en iyi şekilde kazanmaları için, fıkıh eğitiminin gerçekleştirilmesinde din eğitimi biliminin verilerinden de faydalanılması gerekmektedir. Fıkıh derslerinin öğrenciler açısından daha nitelikli ve verimli hale getirilebilmesi için bu konuda yapılan saha araştırmaları dersin hocaları ve karar vericiler tarafından dikkate alınmalı ve bu derslerin öğretimi konusunda bilimsel bir yaklaşım benimsenmelidir.

Bilgi

Bu çalışma Esma Mumcu'nun Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü bünyesinde hazırlamakta olduğu "Yüksek Din Öğretimi Kurumlarında Fıkıh Eğitimi ve Sorunları" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Kaynaklar

- Bayraktar, Muhammet M. (2022). "Dârü'l-Fünûn'dan Günümüze Türkiye'de İlahiyat/İslâmî İlimler Fakültelerinin Akademik Yapılanma Sorunu Üzerine Bir İnceleme", *Eskiye Dergisi* (47), 437-462.
- Beşer, F. (2006). Bir Bilgi Türü Olarak Fıkıh ve Diğer Disiplinlerle İlişkisi. *Usûl İslâm Araştırmaları Dergisi*, 2-65.
- Bilmen, Ö. N. (2016). *Fıkıh İlmi ve İslâm Hukuku Terimleri Sözlüğü*. (A. Kahraman, Dü.) İstanbul: Nizamiye Akademi Yayınları.
- Çelik, E. (2012). *Medreseler İle İlahiyat Fakültelerinde Fıkıh İliminin Eğitim ve Öğretimi*. B. üniversitesi (Dü.), Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslâmî İlimler(Uluslararası Sempozyum). içinde 1, s. 733-748. Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları.

²¹ Gazzâlî, *el-Menhûl*, thk. Muhammed Hasan Heyto (Dimaşk: Dârü'l-Fikr, 1419/1998), s. 3.

- Gazzâlî (1998). el-Menhûl, thk. Muhammed Hasan Heyto. Dımaşk: Dârü'l-Fıkr.
- Karaman, H. (1975). Başlangıçtan Zamanımıza Kadar İslâm Hukuk Tarihi. İstanbul: İrfan Matbaası.
- Karaman, H. (1996). Fıkıh (Cilt 13). İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi.
- Keskioğlu, O. (1969). Fıkıh Tarihi ve İslâm Hukuku. Ankara: Müftüoğlu Yayınları.
- Köse, S. (2015). İslam Hukukuna Giriş. İstanbul: Hikmetevi Yayınları.
- Önal, N., & Önal, N. T. (2019). İngilizce Mobil Öğrenme Tutum Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(1), 283-289.
- Turan, İ. (2017). "Türkiye'de İlahiyat Eğitimi: İstihdam Alanı-Program İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme", İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (37), 59-77.
- Türçan, T. (2012). Fıkıh, Hukuk ve İslâm Hukuku. T. Türçan içinde, İslâm Hukuku El Kitabı (s. 12-48). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Yaman, A. (2009). İlahiyat Fakültelerinde Uygulanan Ders Programları Yeterli mi? İslam Hukuku Dersleri Özelinde Bir Değerlendirme. Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi, 2(1), 65-80.
- Yaman, A., & Çalış, H. (2015). İslâm Hukukuna Giriş. İstanbul: İFAV Yayınları.
- Zengin, Z. S. (2021). İslam Din Eğitiminin Tarihsel Gelişimi:İslam'da Eğitim ve Öğretim. R. Doğan, & R. Ege içinde, Din Eğitimi El Kitabı (s. 19-40). Ankara: Grafiker Yayınları.